

Mr. sc. Hikmet Karčić, viši stručni saradnik / Senior Expert Assistant
Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka /
Institute for Bosniak Islamic Tradition

UDK 341.322.5“1995“
UDK 347.93

**NESTANAK TOMISLAVA MATANOVIĆA:
POSTUPAK PRED DOMOM ZA LJUDSKA PRAVA**

**THE DISAPPERANCE OF TOMISLAV MATANOVIĆ:
THE HUMAN RIGHTS CHAMBER CASE**

Sažetak

Cilj ovog rada je ukazati na jedan od najinteresantnijih slučajeva pred Domom za ljudska prava u Bosni i Hercegovini. Nestanak Tomislava Matanovića i njegovih roditelja izazvao je veliku pažnju međunarodnih subjekata i Katoličke crkve. Dvadeset godina nakon njihovog nestanka njihova sudbina i dalje nije u potpunosti jasna.

Summary

The aim of this paper is to deal with one of the most interesting cases in front of the Human Rights Chamber in Bosnia and Herzegovina. The disappearance of Vojislav Matanović and his parents sparked a lot of attention of international subjects and the Catholic Church. Twenty years after their disappearance, their fate is still not clear.

Uvod

Pred kraj rata (1995. godine) Tomislav Matanović, svećenik rimokatoličke župe u Prijedoru, nestao je zajedno sa svojim roditeljima, Josipom Matanovićem i Božanom Matanović. Svećenik Matanović uhapšen je u svojoj porodičnoj kući od policijskih snaga Republike Srpske 24. 8. 1995. godine. Nakon kraćeg pritvaranja u policijskoj stanici „Urije“, vraćen je u svoju kuću, gdje je ostao pod nadzorom policije. 19. 9. 1995. godine porodica Matanović odvedena je u policijsku stanicu „Urije“, od kad im se gubi svaki trag. Republika Srpska je porodicu Matanović ponudila za razmjenu 21. 12. 1995. i 23. 3. 1996. godine, ali oni nisu ni razmijenjeni, ni

oslobođeni. Nakon upornih zahtjeva da se porodica Matanović razmijeni, počeli su stizati razni nejasni i kontradiktorni odgovori od Republike Srpske. Do danas kompletna sudbina porodice Matanović i dalje nije razriješena.

Ombudsmen za ljudska prava, kao tek formirana institucija, zaprimio je prijavu o ovom slučaju, o navodnim kršenjima ljudskih prava porodice Matanović. U tom trenutku vjerovalo se da su Matanovići i dalje živi. Ombudsmen za ljudska prava je u svom izvještaju zaključio da postoji kršenje Evropske konvencije i Općeg okvirnog sporazuma, jer su ove tri dotične osobe bile u pritvoru nakon 14. 12. 1995. godine. Nakon bezuspješnog rješavanja navedenog slučaja ombudsmen je 6. 6. 1996. godine pokrenuo postupak pred Domom za ljudska prava. Dom je bio privremeni hibridni sud sa ciljem provođenja odredbi Dejtonskog mirovnog sporazuma i sprečavanja kršenja ljudskih prava na području Bosne i Hercegovine, odnosno Dom je trebao biti prelazno rješenje dok Bosna i Hercegovina ne bude spremna za članstvo u Vijeće Evrope i Evropski sud za ljudska prava. Nakon nekoliko pisanih obraćanja tuženoj strani da dostavi informacije o navedenim osobama – nikad nikakav odgovor nije dostavljen.¹ U svojoj odluci o prihvatljivosti Dom je zaključio da je slučaj prihvatljiv te traži od Republike Srpske da podnese pisana zapažanja o meritumu predmeta do 10. 10. 1996. godine.²

Početakom 1997. godine Dom je pozvao nekoliko svjedoka na saslušanje. Prva dva svjedoka su bili Franjo Komarica, biskup banjalučki, i Berislav Pusić, šef Ureda za razmjenu zarobljenika i nestale osobe Federacije Bosne i Hercegovine. Na sljedećem zasjedanju Dom je pozvao dodatne svjedoke: Amora Mašovića, predsjednik državne Komisije za nestale osobe, i Dragana Bulajića, bivšeg šefa državne Komisije za razmjenu ratnih zarobljenika i nestale osobe Republike Srpske. Tokom rasprave o meritumu predmeta tužena strana je negirala da su Matanovići uhapšeni i pritvoreni, već su tvrdili da su oni napustili teritoriju Republike Srpske autobusom 10. 10. 1995. godine na teritoriji Teslića, a u skladu sa sporazumom između Međunarodnog komiteta Crvenog krsta i vlasti Republike Srpske.³ Nakon raspravljanja o meritumu predmeta Dom je donio odluku o meritumu 11. 7. 1995. godine.

¹ Odluka o prihvatljivosti, predmet CH/96/1, Josip, Božana i Tomislav Matanović protiv Republike Srpske, str. 2. Internet-stranica Doma (<http://www.hrc.ba/database/decisions/CH96-1%20Matanovic%20Admissibility%20L.pdf>).

² U svom izdvojenom mišljenju članovi Doma – Peter Germer i Miodrag Pajić – navode kako je problem što se tuženoj strani obraćalo na engleskom jeziku, što je vjerovatno razlog zašto tužena strana nije dostavila odgovor Domu.

³ *Matanović*, str. 4.

Dom u svojoj odluci navodi dokaze koje je pribavio od svjedoka i dokumentirane dokaze o prepiskama raznih osoba i organizacija i Republike Srpske. Ovi dokazi uključuju i izvještaj Komisije koju je osnovala Vlada Republike Srpske da ispita ovaj predmet.⁴ Prvo pitanje na koje je Dom nastojao odgovoriti jeste da li su Matanovići uopće nestali. Uzimajući u obzir svjedočenje Franje Komarice i istragu koju su provele Internacionalne policijske snage Ujedinjenih naroda (IPTF) te nedostatak volje tužene strane da ispita ovaj predmet, dokazuje se da su Matanovići 19. 9. 1995. godine odvedeni u nepoznatom pravcu od policije bosanskih Srba.⁵

Tužena strana dostavila je dva dokumenta koja ukazuju da su Matanovići napustili Republiku Srpsku 10. 10. 1995. godine: primjerak policijskog izvještaja od 10. 10. 1995. te pismo datirano 23. 4. 1996. od g. Sime Drljače, šefa policije u Prijedoru, poslano IPTF-u.⁶ Kada je u pitanju policijski izvještaj, Dom je pokazao sumnju te navodi:

„Dom zapaža da se ovo izvješće, koje izgleda kao prepis, prije nego fotokopija originala, pojavilo tek u januaru 1997. u toku pregleda policijskih zapisnika od strane Ureda ombudsmena, te da je tek pri samom kraju saslušanja tužena strana prvi put predložila da se dotični policajci saslušaju u svojstvu svjedoka. Dom smatra da je taj prijedlog učinjen isuviše kasno. Dom nalazi da je začuđujuće da je navodno viđenje oca Matanovića i dvoje starijih ljudi trebalo biti izdvojeno i spomenuto u pisanom izvješću, osobito zato što se iz Izvješća Ureda ombudsmena o pregledu policijskih zapisnika saznaje da gotovo nikakvi pisani zapisnici u to vrijeme nisu vođeni u prijedorskoj policijskoj postaji.“⁷

Dom, dalje, navodi kako nema sumnje da su vlasti Republike Srpske ponudile Tomislava Matanovića za razmjenu 21. 12. 1995. godine, te da se njegovo ime nalazilo na spisku za razmjenu između vlasti Republike Srpske i Hrvatske zajednice Herceg-Bosne. Dom zaključuje da „spisak predstavlja službenu potvrdu kompetentnih vlasti Republike Srpske da je otac Matanović bio pritvoren.“⁸

Na osnovu svjedočenja i prikupljene dokumentacije te pozivajući se na praksu Evropskog suda za ljudska prava, Dom potvrđuje da je tužena strana

⁴ *Matanović*, str. 6.

⁵ *Matanović*, str. 7.

⁶ *Matanović*, str. 7.

⁷ *Matanović*, str. 8.

⁸ *Matanović*, str. 9.

bili svjesna da su Matanovići pritvoreni i nakon 14. 12. 1995. godine odnosno nakon potpisivanja Dejtonskog sporazuma. Pored toga, tužena strana nije osigurala vjerodostojno i temeljito objašnjenje o nestanku Matanovića, niti su preduzeli konkretne korake da ispituju ovaj predmet. Dom, također, ustanovljava da je tužena strana prekršila član 5. Evropske konvencije, jer je nakon 14. 12. 1995. godine „propustila da osigura podnosiocima prijave pravo na slobodu i osobnu sigurnost.“⁹

U svom zaključku Dom je naredio tuženoj strani da preduzme sve neophodne korake kako bi utvrdila boravište i sudbinu Matanovića, te da osigura njihovo oslobađanje ukoliko su u životu i da obavijesti Dom o preduzetim koracima do 6. 10. 1997. godine.

Predmet *Matanović* je jedini slučaj Doma koji je privukao veliko interesiranje stranih država i međunarodnih organizacija. Razlog tome jeste osjetljivost predmeta, nejasne i često promjenljive informacije koje su davale vlasti Republike Srpske.

Želja Doma i međunarodnih faktora da se pokažu ozbiljnim u svom poslu, politički pritisak katoličkih subjekata kao i osjetljivost sudbine svećenika Matanovića i njegovih roditelja doveli su do toga da je ovo vjerovatno bio predmet koji je dobio i najviše pažnje. U provođenju same odluke uključile su se međunarodne organizacije, poput Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE), Posmatračke misije Evropske unije (EUMM), Human Rights Watch itd. Međunarodne policijske snage (IPTF) provele su vlastitu istragu o pitanju nestanka svećenika Matanovića. Pored navedenih, i jedna specijalna delegacija Komiteta za međunarodne odnose Američkog kongresa posjetila je Prijedor kako bi se uvjerila i raspitala o sudbini Matanovića.¹⁰

Vlada Republike Srpske imenovala je Komisiju za istragu o sudbini Tomislava Matanovića, koja je nakon višemjesečne istrage došla do zaključka da je Matanović zajedno sa svojim roditeljima napustio Republiku Srpsku konvojem Crvenog krsta, te da nikad nije bio u pritvoru.¹¹ Iste

⁹ *Matanović*, str. 12.

¹⁰ Izvještaj posjete prezentiran je pred Komitetom za međunarodne odnose pod naslovom: *Report of [Staffdel] Garon to Croatia and Bosnia*, September 12-17, 1996, Committee on International Relations, U.S. House of Representatives, 104th Congress. Arhiv Bosne i Hercegovine, kutija br. 1.

¹¹ Vlada Republika Srpske imenovala je Komisiju u sastavu: Stevan Savić – predsjednik, Goran Nešković, Dragan Stojčić te dr. Stevan R. Stević. Službeni list RS, 02-134/96 od 3. 12. 1996. Kutija br. 1. Zanimljivo je da je predsjednik Komisije ujedno bio i agent RS pred Domom.

informacije je Domu dostavio ministar unutrašnjih poslova Republike Srpske, Dragan Kijac, koji otkriva broj tablica autobusa kojim su Matanovići navodno napustili Prijedor i ime vozača, te negira izjave ombudsmena da su Matanovići uhapšeni od policije Republike Srpske i da su bili u zatvoru.¹²

Sredinom 1996. godine zamjenik visokog predstavnika, Michael Steiner, održao je sastanak sa predsjednikom Komisije za razmjenu ratnih zarobljenika, Draganom Bulajićem. Na tom sastanku Bulajić je naveo da je Matanović „najvjerovatnije živ“. Zamjenik visokog predstavnika, Steiner, poslao je dopis predsjedniku Skupštine Republike Srpske tražeći od njega da preuzme svećenika Matanovića i njegove roditelje tokom svoje posjete Banjoj Luci 5. 6. 1996. godine.¹³ Već 6. 6. 1996. godine predsjednik Komisije za razmjenu ratnih zarobljenika, Dragan Bulajić, šalje dopis zamjeniku Steineru, gdje navodi da je doveden u „nezgodnu situaciju“ zbog Steinerovog spominjanja Bulajićeve izjave da su Matanovići „najvjerovatnije živi“.¹⁴

Čini se da je kongresmen Benjamin Gilman najviše zastupao odlazak kongresne delegacije u Bosnu i Hercegovinu. U svom govoru pred Komitetom u septembru 1996. godine naglašava kako je delegacija poslana u Prijedor kako bi se osiguralo oslobađanje svećenika Matanovića, ali da su bili bezuspješni, te dodaje kako ima više zainteresiranih strana u ovom predmetu – „Amerikanci, Britanci, Mađari, Irci, Česi i mnogi drugi – zajedno sa mnogim međunarodnim organizacijama. Naše osoblje izvještava da su svi u međunarodnoj zajednici na vrhu ovog predmeta sa odličnom saradnjom od svih strana.“¹⁵ U maju 1996. godine četiri američka kongresmena pismom se obraćaju američkom državnom sekretaru, Warrenu Christopheru, u kojem ga podstiču da utječe na vlasti bosanskih Srba da oslobode porodicu Matanović.¹⁶

Pored velikog pritiska i interesiranja Katoličke crkve i međunarodnih organizacija za ljudska prava, sudbina porodice Matanović nije otkrivena. Lokalni zvaničnici u Prijedoru su tvrdili da nemaju informacija o porodici

¹² Dopis ministra Dragana Kijca Domu. Kutija br. 1.

¹³ Dopis Michaela Steinera Momčilu Krajišniku. 3. 6. 1996. godine. Kutija br. 1.

¹⁴ Dopis Dragana Bulajića Michaelu Steineru. 6. 6. 1996. godine. Kutija br. 1.

¹⁵ *Bosnian elections: A postmortem*, Hearing before the Committee on International Relations, House of Representatives, 16. 9. 1996. Cjeloviti tekst:

(http://www30.us.archive.org/stream/bosniaelectionsp00unit/bosniaelectionsp00unit_djvu.txt), pristupljeno 10. 9. 2012.

¹⁶ Pismo potpisali Christopher H. Smith, Alfonse M. D'Amato, Frank Lautenberg i Steny H. Hoyer. Kutija br. 1.

Matanović, te da su najvjerojatnije izašli konvojem Crvenog krsta i da se nalaze „negdje u Hrvatskoj“. U septembru 1996. godine IFOR je izveo akciju pretresa triju kuća u rejonu Prijedora, gdje su se prema nekim informacijama nalazili zarobljeni hrvatski vojnici te svećenik Matanović. Ova informacija pokazala se netačnom.¹⁷ U septembru 2001. godine Bošnjaci povratnici u Bišćanima kod Prijedora u bunaru pored jedne kuće našli su tijela članova porodice Matanović. Informacija je proslijeđena istražiteljima Federalne komisije za traženje nestalih koji su izašli na teren i izvršili ekshumaciju triju tijela.¹⁸ Na žrtvama su bile službene policijske lisice, a pronađena su i zrna metaka kojima su žrtve ubijene.

Godinu dana nakon otkrića posmrtnih ostataka porodice Matanović Policija Republike Srpske uhapsila je pet bivših pripadnika lokalne policije u Prijedoru zbog osnovane sumnje da su počinili ratni zločin protiv civilnog stanovništva 1995. godine u Prijedoru. Ubrzo je uhapšeno još šest bivših pripadnika lokalne policije u Prijedoru, među kojima se nalazio i bivši komandir policijske stanice Prijedor te policajci koji su osiguravali porodičnu kuću Matanovića dok su bili u kućnom pritvoru. U međuvremenu jedan dio opljačkane biblioteke svećenika Matanovića vraćen je Banjalučkoj biskupiji, a interesantniji podatak jeste da je Matanovićev lični automobil, „Jugo“, bio registriran na CJB Prijedor i da ga je koristio Odsjek protivpožarne zaštite.¹⁹ Sudsko vijeće Okružnog suda Banja Luka 2005. godine donijelo je oslobađajuću presudu zbog nedostatka dokaza. Ovo je bilo prvo suđenje za ratne zločine koje je pokrenuo sud u Republici Srpskoj. U zajedničkom izvještaju triju nevladinih organizacija koje su vršile monitoring suđenja ocijenjeno je „da prvo suđenje za ratni zločin u Republici Srpskoj nije donijelo pravdu za porodicu Matanović. Sudsko vijeće je osnovalo oslobađajuću presudu na nedostatku dokaza, što više ukazuje na manjkavu istragu, kao i pasivnu ulogu Tužilaštva i Sudskog vijeća u pribavljanju dokaza. Osim toga, teško je prihvatiti ukazivanje Sudskog vijeća na gubitak mnogih važnih dokaza, izgubljenih prilikom uništavanja dokumentacije CJB Prijedor, koje je navodno izvršio načelnik, u to vrijeme, Simo Drljača.“²⁰ Do

¹⁷ *Report of Staffedel Garon to Croatia and Bosnia*, 12–17. 9. 1996. Kutija br. 1.

¹⁸ Jasmin Odošić, intervju obavljen 11. 9. 2012. Postoje nejasni i nelogični postupci službenika IPTF-a koji je pronađene službene lisice i druge dokaze izuzeo od Federalne policije i predao Policiji RS. Na osnovu zaduženja lisica prilikom hapšenja porodice Matanović moglo se ustanoviti koji su policijski službenici odveli porodicu Matanović. Fotografije sa ekshumacije kao i jedna verzija priče nalaze se u „Sjaju i bijedi ekshumacije“, Jasmin Odošić, SAK Trade, 2010.

¹⁹ Dopis MUP Prijedor kancelariji pravnog zastupnika Doboja, broj: 14-02/2-ZO-ZM-TD-RP-34/3/01 od 3. 9. 2001. godine. Kutija br. 1.

²⁰ *Prvo suđenje za ratni zločin u Republici Srpskoj*, Istraživačko-dokumentacioni centar, Fond za humanitarno pravo i Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, 20. 3. 2005.

današnjeg dana niko nije odgovarao za prisilni nestanak i ubistvo porodice Matanović.

Za razliku od predmeta *Matanović*, predmet katoličkog svećenika iz Bosanske Gradiške, Ratka Grgića, koji je nestao 1992. godine, nije dobio pažnju i interesiranje koje je porodica Matanović dobila. Jedan od mogućih razloga za ovo jeste činjenica da je Dom odlučio da ne postoji kršenje Sporazuma, jer apelant nije dokazao da postoje indicije da se Grgić nalazio u pritvoru i nakon stupanja na snagu Sporazuma.²¹ Njegovi posmrtni ostaci do današnjeg dana nisu pronađeni.

Uvidom u arhivu Doma može se konstatirati da je nekoliko odluka djelimično provedeno prvenstveno zbog pritiska visokog predstavnika u BiH. Takav je slučaj bio sa predmetom *Matanović*. Nakon što je Vlada Republike Srpske ignorirala odluku Doma, visoki predstavnik Westendorp, u pismu predsjedniku Vlade RS Gojku Kličkoviću 1997. godine, prijeti da će preduzeti mjere ukoliko se odluka ne provede. Kličković odgovora: „Uvjeravam Vas da je 'ovaj predmet' teret za Republiku Srpsku već duže vrijeme i da ćemo mi nastaviti da radimo na njemu.“²² Westendorp odgovara Kličkoviću: „U pogledu na odluku Doma, Vaš odgovor je nepotpun.“²³ Tužena strana je, kao odgovor na odluku Doma, formalno imenovala Komisiju za istragu sudbine Matanovića, koja je ustanovila da je Matanović zajedno sa svojim roditeljima napustio teritoriju Republike Srpske konvojem. U svom izvještaju su čak dali i registarske tablice autobusa kojim su napustili zemlju te ime i prezime vozača. Pored pritisaka, uspostavljanja komisija za istragu o sudbini Matanovića, istraga IPTF, njegovo tijelo su 2001. godine našli istražitelji Federalne komisije u saradnji sa IPTF-om. Sudski proces protiv otmičara Matanovića je odbačen. Do današnjeg dana niko nije odgovarao za otmicu i ubistvo porodice Matanović. Možemo zaključiti da odluka Doma u ovom predmetu nije imala velikih rezultata.

Kompletna analiza suđenja dostupna je na: <http://www.centar-za-mir.hr/uploads/Sudjenja/Matanovic/ANALIZA%2020.ozujak%202005.doc>), pristupljeno: 10. 9. 2012.

²¹ *Grgić protiv Republike Srpske*, odluka o meritumu, predmet: CH/96/15, internet-stranica Doma: <http://www.hrc.ba/database/decisions/CH96-15%20Grgic%20Merits%20L.pdf>, pristupljeno: 10. 9. 2012.

²² Gojko Kličković u pismu Westendorpu, 5. 11. 1997. Kutija br. 1.

²³ Westendorp u pismu Kličkoviću. 25. 11. 1997. Kutija br. 1.

Literatura

1. Arhiv Bosne i Hercegovine, predmet Matanović. Kutija br. 1.
2. Arhiv odluka Doma za ljudska prava (www.hrc.ba)
3. Bosnian elections: A postmortem, Hearing before the Committee on International Relations, House of Representatives, 16. 9. 1996. Cjeloviti tekst:
http://www30.us.archive.org/stream/bosniaelectionsp00unit/bosniaelectionsp00unit_djvu.txt, pristupljeno: 10. 10. 2015.
4. Dopis Dragana Bulajića Michaelu Steineru. 6. 6. 1996. godine. Kutija br. 1.
5. Dopis Michaela Steinera Momčilu Krajišniku. 3. 6. 1996. godine. Kutija br. 1.
6. Dopis ministra Dragana Kijca Domu. Kutija br. 1.
7. Dopis MUP Prijedor kancelariji pravnog zastupnika Doboj, broj: 14-02/2-ZO-ZM-TD-RP-34/3/01 od 3. 9. 2001. godine. Kutija br. 1.
8. Gojko Kličković u pismu Westendorpu, 5. 11. 1997. Kutija br. 1.
9. Grgić protiv Republike Srpske, odluka o meritumu, predmet: CH/96/15, internet-stranica Doma: <http://www.hrc.ba/database/decisions/CH96-15%20Grgic%20Merits%20L.pdf>, pristupljeno: 10. 10. 2015.
10. Odluka o prihvatljivosti, predmet CH/96/1, Josip, Božana i Tomislav Matanović protiv Republike Srpske, str. 2. Internet-stranica Doma: <http://www.hrc.ba/database/decisions/CH961%20Matanovic%20Admissibility%20L.pdf>.
11. Prvo suđenje za ratni zločin u Republici Srpskoj, Istraživačko-dokumentacioni centar, Fond za humanitarno pravo i Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, 20. 3. 2005. Kompletan analiza suđenja dostupna na: <http://www.centar-za-mir.hr/uploads/Sudjenja/Matanovic/ANALIZA%20020.ozujak%202005.doc>, pristupljeno: 10. 10. 2015.
12. Report of [Staffdel] Garon to Croatia and Bosnia, September 12-17, 1996, Committee on International Relations, U.S. House of Representatives, 104th Congress. Arhiv Bosne i Hercegovine. Kutija br. 1.
13. Službeni list RS, 02-134/96 od 3. 12. 1996. Kutija br. 1.
14. Westendorp u pismu Kličkoviću, 25. 11. 1997. Kutija br. 1.